

переклад з англійської

Моральність та етика є загальноживаними термінами у нашому суспільстві, однак за значеннями своїми вони суттєво різняться. Зазвичай під моральністю розуміють мірки особової поведінки (поведінка статей), тоді як слово етика, як правило, використовується при обговоренні професійної поведінки, наприклад, медична чи бізнесова етики. В інших ситуаціях моральна та етична поведінки є зовнішнім вираженням внутрішніх переконань про природу людського існування. Із цих внутрішніх переконань у людей формуються цінності, які вони виражають у слові та вчинку, а ті, своєю чергою, впливають на спосіб їхньої поведінки. Оскільки не кожен погодиться щодо природи та цілі людського існування, то й не кожен погодиться з тим, що є моральним та етичним. Навіть усередині одного й того самого суспільства можуть бути підгрупи, погляди яких розбігаються з поглядами більшості, принаймні стосовно окремих точок зору. Майже кожен має певні шаблони поведінки, проте вони дуже часто не є самотніми. Існує безліч етичних систем у сучасному світі.

Одні інтуїтивно походять від великих мислителів античності, інші пов'язані з філософами пізніших віків, ще інші покладаються на докази сучасних емпіричних наук (антропологія, психологія, соціологія тощо). У той час, коли їхні спостереження та висновки можуть різнитися, більшість людей, котрі наслідують етичні системи, бачать моральність як ту, що випливає з глибоких роздумів над світом і тим, як ми живемо в ньому. Коли ми, християни, говоримо про те, як жити моральним життям, то відштовхуємося від іншої перспективи, тієї, що є в Об'явленні. Ми справді намагаємось роздумувати над тим, як наша злука з Богом у Христі впливає на спосіб нашого ставлення до інших людей та світу. Ми, як віруючі, розглядаємо моральність більше як розширення наших відносин з Богом, з Його одкровенним задумом щодо творіння, ніж як спостереження створеного світу. І, таким чином, наші роздуми будуть починатися з Доброї Новини про те, що Бог робить при творенні і відтворенні людської особи. З огляду на те, що ми визнаємо Богом даний дар свободи співдіяти або не співдіяти з Ним у нашому освяченні, ми будемо звертатись до питань гріху та аскетизму у світлі божественної благодати. Ми також побачимо, як віруючий, котрий свідомо живе своє життя у Христі, може дорости до розпізнавання Господнього шляху серед багатьох можливостей, з якими ми зустрічаємося і які визначають нашу поведінку. Врешті-решт, ми намагатимемось застосувати цей погляд до кількох часових проблем, з якими ми зустрілись віч-на-віч в Америці ХХст.

Створені на образ Божий

П
салмопівець болюче запитує, кажучи: «... то що той чоловік, що згадуєш про нього, або людська істота, що про неї дбаєш?» (Пс. 8:5). Чому людство є настільки важливим у задумі Божому? Миттєву відповідь на запитання псалмопівця також можемо знайти у

Писанні, особливо у книзі Буття, де читаємо такі Божі Слова: «Сотворімо людину на Наш образ і на Нашу подобу» (Бут. 1:26). Неповторність людського роду в тому, що він створений Богом для відображення Його Божества у творінні. Якщо людство створене на образ і подобу Божу, то ми, краще розуміючи Бога, краще розуміємо людську природу, яка формує нашу моральну позицію. Повернімося до перших трьох розділів Буття, щоб якнайближче поглянути на Божу природу і на те, як ми наголошуємо, що образ Божий, який є в нас, стосується наших природних здібностей та здатностей, котрі відображають Його. Таким чином, ми бачимо в книзі Буття Бога, Котрий творчо виражає Себе через саму Свою волю, котра настільки сильна, що Він покликає речі до існування з нічого: «Нехай буде... Сотворімо...» Бачимо, що ми також маємо подібні здатності до творчості і до вибору. У цьому ми відображуємо, як думають деякі Отці, божественний Образ. Другою характерністю Бога, про яку згадується в книзі Буття, є здатність розпізнавати, судити та оцінювати. Дивлячись на творіння, «Бог побачив, що воно було добрим... Бог благословив сьомий день». Будучи створеними на Його образ, посідаємо подібні якості. Ми можемо висловлювати оцінку, подяку, проникливість або подив щодо того, як ми роздумуємо над світом, що є навколо нас. «У цьому, – вчили Отці, – є щось Боже». Роблячи крок вперед, бачимо, що книга Буття зображає Божу природу таку, яка включає те, що ми можемо назвати сенсом моральності: потреба робити добро. Бог бачить Адамову самотність і діє відповідно до того, що бачить: «Не добре людині бути самою, сотворю їй поміч». Ми створені на Образ Божий, здатні боротись за те, що вважаємо добром, і діяти правильно. З усіх властивостей Божих, що зображені у Писанні, одна – найважливіша. У Новому Завіті Неосяжний окреслюється як Любов. Отож, ми також здатні любити, виокремлені як один із компонентів Божого творіння, що може відображати Бога любови. Отці навчають, що «подоба Божа», з одного боку, стосуються тієї неповторної Божої схильності чи властивості, яку найчастіше у нашій традиції зображають як святість. Серцем того, що означає бути Богом, є святість. Це ознака, яка відрізняє Бога від усього Його творіння. Спорідненою із Божою святістю є Його праведність, або спосіб поведінки. Було сказано, що праведність і святість – це як жар і вогонь. Вони не є цілком ідентичними, проте вони і не є окремими. Святість вказує на Божу Неповторність; праведність – це спосіб поведінки святого, бо «Бог, святий у справедливості, проявить свою святість» (Іс. 5:16). Як чудово, що людство покликане жити за Божою подобою і бути таким, як Той, що є поза всяким порівнянням. Наші властивості покликані віддзеркалювати Його властивості, і, таким чином, моральність для християн є не просто боротьбою за те, що, як ми вважаємо, є добром, але за те, що є добром для Бога. А це – Божий задум щодо нас: віддзеркалювати Його образ у наших здібностях, і Його подобу у наших якостях і діях. Знаємо, цей задум був зруйнований гріхом. Розповідь про гріхопадіння говорить, що перші творіння намагались бути подібними Богу, але не через наслідування Його мірок праведності, а через знайдення своїх власних. Хоч гріх і пошкодив Божий образ у нас, однак він все-таки у своїй глибині залишився недоторканим. Отож, ми маємо здатність бути такими, як Бог, але будучи вражені гріхом настільки, наскільки є, ми не в змозі здійснити цю здатність у нашому житті лише власними наполегливими зусиллями. Трагедія цього спотворення найочевиднішою є у самих Писаннях. Раз-у-раз Бог сходить до людства в любові, кличучи його до особливих відносин із собою, постійно виражаючи це в угодах Старого Завіту. Відкриваючи себе успішно Ноеві, потім Авраамові, а згодом й Ізраїльському народові, Бог продовжує сходити до людства. Він береже людство від знищення в потопі,

започатковує святий народ у Авраамі, і, пам'ятаючи свій Завіт, визволяє його від рабства через Мойсея, започатковуючи для нього шлях до святости через Закон. Однак, оскільки людська природа залишилася враженою, навіть цей шлях святости не міг досягнути подоби для людства, навіть у випадку великих постатей Старого Завіту. «І всі вони, дарма, що мали добре засвідчення вірою, не одержали обіцяного, бо Бог зберіг нам щось краще, щоб вони без нас не досягли досконалості» (Євр. 11:39-40).

Відновлені у Христі

Божий план не міг вічно бути на маргінесі. Це був задум, який мав би бути здійснений і який врешті-решт виразився в Ісусі, Божому Сині, воплощеному Логосі, Котрий «вчинив свою людськість єдиною зі своїм божеством незмішанно, незмінно, нероздільно» (коптське погоджене твердження щодо христології), виявляючи таким чином божественну подобу у Своїй людськості. Святе Письмо, роздумуючи над досвідом Бога, Котрого люди пізнали у Христі, називає Його «образом невидимого Бога» (див. Кол. 1:15), саме тим, чим мав стати храм. Початковий задум Бога щодо людства сповнився у Христі, Котрий досконало відображає образ і подобу Бога. Адже, як сказав Ісус до свого учня Филипа, «хто бачив Мене, той бачив Отця» (Йо. 14:9). Ісус із Назарету є досконалою людиною, котра повністю сповнила Божий задум щодо людства; Він є серцем Нового Завіту, Божим завдатком для відновлення нашої природи. Ми постійно стверджуємо цю істину в нашій літургії, в анафорі св. Василія Великого, яка, мабуть, є найяскравішим вираженням усієї віри: «Він є образ Твоєї благоді, печать рівнообразна, що в собі являє Тебе Отця». В давнину печаті ставились на воску, вони містили на собі образ царя, щоб засвідчити правдивість документів. Образи на цих печатях були часто необробленими, схильними до обмежень в матеріалах і мистецьких здібностях. Тим не менше, Христос є досконалою подобою Отця, незважаючи на обмеженість нашої людської природи, оскільки він завжди є повністю єдиним зі Своїм Отцем. Отож, метою приходу Христа поміж нас було здійснення задуму Отця щодо людства, досягнення подоби. Але це нове творіння не закінчилося у Христі: воно перейшло до нас, подібно, як наша фізична людськість і наша зіпсутість переходять до нас від наших прародичів. За словами св. Іринея, Бог став людиною, щоб людина могла стати божественною. Як ми стали спільниками зіпсутості людськості Адама, так і – спільниками повноти Ісуса. Отож, християнин – це той, чия недосконала і зіпсута людська природа відновлюється через участь у досконалій обожествленій людській природі Христа: прищеплена до Христа, як гілка на винограді (див. Йо. 15:1-5). І знову анафора св. Василія Великого висловлює це стисло для нас: «Ставши співобразним до тіла смирення нашого, щоб нас співобразними створити до образу Слави Своєї». Отці називали цей процес уподібнення до Бога через Христа терміном «обоження». Наприклад, св. Максим Ісповідник казав, що християнин повинен стати живою іконою Христа, єдиним з Христом і самим Господом, додаючи, «щоб сказане не видавалось для когось перебільшенням». Таким чином, для цих Отців наслідування Христа не було простим наслідуванням Його вчення чи дій, але було ставанням з ним єдиним цілим в істинний та органічний спосіб. Божа дорога вже не є для нас дотриманням закону, але ставанням божеством через участь у божественних енергіях через стягання Духа Святого.

Переклав з англійської Олег ЧУПА за виданням Raya, Joseph M. McKees Rocks. Shown to Be Holy: An Introduction to Eastern Christian Moral Thought. Pennsylvania 1990.

О. Чупа. Поклик до святости // Слово № 2 (36) (2008) с. 12-13